

M. BALÁZS ÁGNES

Családi választójog és fenntarthatóság¹

Hazánkban napjainkban kiemelt szerepet kap a családpolitika, s a 2010-et követő alkotmányozás, és a jelenleg hatályos választási rendszer kialakítása során felmerült, hogy a gyermekek szülei gyermekeik számához igazodó, vagy attól független számú többlétszavazatot adhassanak le az országgyűlési választásokon. Ez leginkább olyan módon lett volna megvalósítható, ha a gyermekeket születésüktől fogva felruházták volna választójoggal, s azt valamelyik szülő gyakorolhatta volna a gyermek nagykorúságának eléréséig. Ez a kérdés a német nyelvű szakirodalomban már jó ideje vita tárgyát képezi, s érvelői gyakran amellet foglalnak állást, hogy egy ilyen fajta választójog elősegítené a fenntartható fejlődést, mivel a gyermekekkel rendelkező választópolgárokat többlétszavazattal ruházná fel, s így a politikusok, a parlamenti képviselők döntéshozataluk során a jelenleginél nagyobb mértékben vennék figyelembe a jövő generáció érdekeit. Így gondolja ezt Schanda Balázs is, aki a családi választójogot a fenntartható demokrácia lehetséges biztosítékaként jelölte meg, ám tanulmányaiban a fenntartható fejlődésre, s nem a demokrácia fenntarthatóságára helyezi a hangsúlyt. A családi választójog fenntartható fejlődést szolgáló volta mellett állást foglaló szerzők abból az előfeltevésből indulnak ki, hogy a gyermekkel rendelkező személyek előrelátóbbak, inkább hosszú távon gondolkodnak, mint a gyermektelenek. Jelen tanulmányban választ keresünk arra, hogy valóban elősegíthetné-e a családi választójog a fenntartható fejlődést. Ezt a racionális döntések elméletének keretei között, részben játékelméleti modellekkel, részben pedig a jelenérték fogalma segítségével határozhatjuk meg. Megvizsgáljuk azt is, hogy a demokrácia fenntarthatóságát miként befolyásolná a jogintézmény léte.

1. Bevezetés

Magyarországon a 2010-et követő alkotmányozás, és a jelenlegi választási rendszer kialakítása során felmerült, hogy a kiskorú gyermekek szülei gyermekeik létszámától függő számú, vagy attól független számú többlétszavazatot adhassanak le az országgyűlési választásokon. Ez többféle módon is megvalósítható lett volna, legfőképpen úgy, hogy a gyermekeket születésük-

¹ Jelen tanulmány alapját a szerző által a XIII. Jedlik Ányos Szakmai Napok keretében, 2016. április 9-én, Veszprémben, a Pannon Egyetemen tartott, azonos című előadás, és annak továbbfejlesztése képezi.

től fogva felruházták volna választójoggal, s azt valamelyik szülő gyakorolhatta volna a gyermek nagykorúságának eléréseig. Ez a kérdés a német nyelvű szakirodalomban már jó ideje vita tárgyát képezi,² és az Európai Parlamentben egy mandátummal rendelkező Német Család Párt programjában is szerepel.³ A családi választójog mellett gyakran felmerül az érv, hogy egy ilyen fajta választójog elősegítené a fenntartható fejlődést, mivel arra készítené a döntéshozókat, hogy mivel a gyermekekkel rendelkező választópolgárok többszavazattal rendelkeznének, a politika aktorai cselekvéseik során a jelenleginél nagyobb mértékben vegyék figyelembe a jövő generáció érdekeit, s így jövőorientáltabb döntések születnének. Ezen az állásponton van a hazai alkotmányjogászok közül Schanda Balázs is, aki a családi választójogot a fenntartható demokrácia lehetséges biztosítékaként jelölte meg, ám tanulmányában mindvégig a jövő generációk érdekeiről van szó, s nem a demokrácia fenntarthatóságáról.⁴ A családi választójog fenntartható fejlődést szolgáló volta mellett állást foglaló szerzők osztják az előfeltevést, miszerint a gyermekkel rendelkező személyek előrelátóbbak, s amiért a racionális döntés tőlük ezt így kívánja meg, inkább hosszú távon gondolkodnak, mint a gyermek nélküliek. Jelen kutatás ezért a racionális döntések elmélete alapján választ kíván adni arra, hogy valóban elősegíthetné-e az ún. családi választójog a fenntartható fejlődést, vagy sem abban az esetben, ha osztjuk a fenti szerzők előfeltevését, hogy a gyermekkel rendelkezők számára inkább racionális az a döntés, ha a hosszabb távon gondolkodó pártra szavaznak, amely biztosítja a gyermekek és későbbi leszármazóik jövőjét, és nem a családhoz kapcsolódó rövid távon elérhető hasznot kívánják maximalizálni. Ezt a racionális döntések elméletének keretei között, részben játékelméleti modellekkel, részben pedig a jelenérték fogalma segítségével határozhatjuk meg, továbbá érdemes kitekintést tenni arra, hogy milyen egyéb elméleti keretek között lehetne még vizsgálni a kérdést. Bár Schanda Balázs a fenntartható fejlődésre gondol, amikor fenntartható demokráciáról beszél, írásának címe felébredtheti bennünk azt a kérdést, hogy a demokrácia fenntarthatóságára miként hatna e jogintézmény bevezetése. Mindehhez kapcsolódóan legelőször be kell mutatnunk a családi választójog jogintézményét és az ahhoz kapcsolódó legalapvetőbb kérdéseket.

² Ld. Hanna QUINTERN: *Das Familienwahlrecht. Ein Beitrag zur Verfassungsrechtliche Diskussion.* Schriftenreihe zum Staats- und Verwaltungsrecht Band 7. (Berlin: LIT 2010), Sebastian MÜLLER-FRANKEN: *Familienwahlrecht und Verfassung. Veränderungen des Wahlrechts zugunsten von Familien als Reaktion auf den „demographischen Wandel“ auf dem Prüfstand des Verfassungsrechts.* (Tübingen: Mohr Siebeck 2013)

³ Bundesparteiprogramm der Familien-Partei Deutschlands www.familien-partei-deutschlands.de/fileadmin/Dokumente/FAMILIE_Bundesparteiprogramm_111120.pdf, Für Familienwahlrecht – Familien Partei www.ichwaehlezukunft.de/fuer-familienwahlrecht/

⁴ SCHANDA Balázs: „Családi választójog – alkotmányjogi képtelenség vagy a fenntartható demokrácia biztosítéka?” *Magyar Jog*, 2010/10. 608–611.

2. A családi választójog

Magyarországon, a 2010-es kormányváltást követő alkotmányozás során felmerült tehát az ún. családi választójog ötlete, amely végül nem valósult meg. A kiskorú gyermekek szülei által gyakorolható választójogának kérdése Magyarországon először a Nagycsaládosok Országos Egyesületéhez köthetően merült fel, s ezt követően jelent meg az Alaptörvény előkészítése során.⁵ Az Alaptörvény eredetileg benyújtott tervezete szerint az Országgyűlés felhatalmazást kapott volna, hogy sarkalatos törvényben a kiskorúaknak is biztosíthassa a választójogot. A kiskorú helyett szavazatát anyja vagy más törvényes képviselője adhatta volna le, méghozzá úgy, hogy az adott személy saját szavazatán felül legfeljebb egy szavazat leadására lett volna jogosult.⁶

Schanda Balázs hangsúlyozza, hogy a családi választójog kifejezés pontatlan, hiszen valójában a gyermekeknek biztosított, ám a szülei vagy gyámjaik által gyakorolt választójogról van szó. Ezen kívül beszélhetünk a gyermekek választójogáról, ami a választójogosultság korhatárának leszállítása által valósul meg, vagy szülői választójogról, amely esetén a szülők gyermekeik száma alapján többszavazatot kapnak.⁷ E modellek pedig ötvözhetőek, ám az utolsót ő maga is alkotmányjogilag igazolhatatlannak, a választójog egyenlőségét sértőnek tartja.⁸ Álláspontja szerint, ha a gyermekek születésüktől fogva rendelkeznének választójoggal, s azt nagykorúvá válásukig szülei vagy gyámjaik gyakorolnák, nem sértené a választójog egyenlőségének elvét.⁹ A kérdést összehasonlítja a magánjogi jellegű jogviszonyokkal, amelyek esetében nem feltételeznénk, hogy a szülőt illetik meg a gyermek jogai, sőt, az állam sok esetben védi a gyermekek vagyonát a szülővel szemben.¹⁰ Véleményünk szerint azonban figyelembe kell venni, hogy egyes magánjogi és közjogi jogviszonyok igen különböző természetűek.

Schanda Balázs hangsúlyozza, hogy a családi választójog mellett állók a társadalom fenntartható fejlődésének biztosítékát vélik felfedezni a jogintézményben, amely következtében a politikusoknak a jövő érdekeit jobban figyelembe kellene venniük. Másrészt a népszuverenitás kiteljesedésének lehetőségét látják benne, a választópolgárok és állampolgárok körének minél nagyobb mértékű egybeesése révén. Rávilágít arra is, hogy a választójog elmúlt kétszáz

⁵ BODNÁR Eszter: *a választójog alapjogi tartalma és korlátai*. (Budapest: HVG-ORAC, 2014) 193.

⁶ T/2627 Magyarország Alaptörvénye XXI. cikk (2) www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf

⁷ SCHANDA: 2010 (4. lj.) 608., FRANZ REIMER: „Nachhaltigkeit durch Wahlrecht? Verfassungsrechtliche Möglichkeiten und Grenzen eines „Wahlrechts von Geburt an“. *Zeitschrift für Parlamentsfragen*. 2004/2. 323. JAKAB András is sokkal inkább helyén valónak tartja a „gyermekek választójoga” kifejezést a „családi választójognál”. Ld. JAKAB András: „Fenntarthatóság az európai alkotmányjogban”. *Közjogi Szemle*, 2016/3. 5.

⁸ SCHANDA: 2010 (4. lj.) 608. SCHANDA Balázs: „A jog lehetőségei a család védelmére.” *Iustum Aequum Salutare*. 2012/2. 80–84.

⁹ SCHANDA: 2010 (4. lj.) 308.

¹⁰ SCHANDA: 2012 (8. lj.) 80–84.

éve annak fokozatos kiterjesztéséről szólt, s ami e téren alig több mint száz éve elképzelhetetlennek, sőt egyenesen abszurdnak tűnt, ma teljesen természetes. Leírja, hogy a képviseleti demokrácia alapfeltevése az, hogy a képviselők nem csupán a választópolgárok, hanem a teljes közösség nevében járnak el. Úgy véli, hogy nem tekinthető magától értetődőnek a kiskorúak politikai jogokból való „kizárása”, hiszen a politikai közösség tagjai ők is, és hogy jobb volna, ha a szülők, mint a kiskorúak érdekeit legjobban ismerők és képviselők, annak jogos kifejezői szavazatainak súlya jelentősebb lenne. A jövőorientáltabb döntéshozatal biztosítékát reméli felfedezni ebben a megoldásban.¹¹

Jakab András pedig, aki a fenntarthatóság és az alkotmányjog kapcsolatát nem csupán környezeti, hanem pénzügyi és demográfiai szemszögből is vizsgálta, a fenntarthatóságot úgy értelmezi, mint a politikai közösség hosszú távú érdekeinek követését. A családi választójogot vagy gyermekek választójogát a Schanda Balázs által felvázolt módokon túl a gyermekek szavazatainak gyakorúságukig történő „megőrzésével”, felhalmozásával is megvalósíthatónak tartja, ezt az utóbbi lehetőséget, továbbá a szülőknek biztosítandó többlétszavazatot azonban ő maga is elveti, illetve azt is szükségesnek tartja, hogy a választójogot bizonyos életkor alatt senki ne gyakorolhassa.¹²

Heiko Holste a gyermekek érdekei hatékonyabb képviseletére vonatkozó érvekkel szemben felhívja a figyelmet arra, hogy a képviselők szabad mandátummal rendelkeznek, feladatuk a nép egésze érdekének a képviselése, nem csupán a választójoggal rendelkezők, így nem maradnak képviselő nélkül a kiskorúak sem. Ha a képviselők mégsem képviselnék a választójoggal nem rendelkezők érdekeit, akkor sem a kiskorúaknak biztosított választójog jelentené a megoldást, hanem a képviselők e felelősségükre való emlékeztetése.¹³

Emellett kétes, hogy ez a jogintézmény ösztönözné a gyermekvállalást. Mindemellett ez a jogintézmény nem feltétlenül összehasonlítható a magánjogi jogviszonyokkal – amelyek esetében természetes, hogy a szülő gyakorolja a gyermek jogait, mégsem feltételezzük, hogy a szülőt illetik meg a jogok, sőt, az állam bizonyos esetekben védi a gyermek jogait a szülőkkel szemben – ahogyan azt Schanda Balázs teszi.¹⁴ Azért nem magától értetődő ez az összehasonlítás, mivel a magánjogi és a közjogi jogviszonyok igen eltérő természetűek, ráadásul éppen az lehet egy ellenérv, hogy míg a magánjogi jogviszonyok átláthatóak, s az állam ellenőrizheti a gyermek érdekeinek érvényesítését, a családi választójog esetében egyáltalán nem tudhatjuk, hogy a szülő a gyermek jövőbeni érdekeinek megfelelően cselekedett-e, sőt, maga

¹¹ SCHANDA: 2012 (8. lj.) 80–84.

¹² JAKAB: 2016 (7. lj.) 1–6.

¹³ Heiko HOLSTE: „Wahlrecht von Geburt an: Demokratie auf Abwegen?“ *Die Öffentliche Verwaltung*. 2005/3. 114–115. Hivatkozta: Bodnár (5. lj.) 194–195.

¹⁴ SCHANDA: 2012 (8. lj.) 80–84.

a szülő sem tudhatja biztosan. Mindemellett nem akármilyen közjogi kérdésről van szó, hanem politikai részvételi jogról, ami igen érzékeny terület.

A fentiekben láthattuk, hogy Schanda Balázs a fenntartható demokráciát a fenntartható fejlődést biztosító demokrácia szinonimájaként használja, holott a fenntartható demokrácia kifejezés erre nem a legmegfelelőbb. A továbbiakban érdemes tehát tisztázni a fenntartható fejlődés és a fenntartható demokrácia fogalma közötti különbségeket és áttekinteni, hogy a családi választójog milyen kapcsolatban is áll a fenntartható fejlődéssel, illetve a demokrácia fenntarthatóságával. Előbbi kérdést játékelméleti modellek segítségével vizsgáljuk, míg utóbbi kérdést elsősorban demokráciaelméleti alapon elemezzük.

3. A családi választójog és a fenntartható fejlődés

A családi választójog és a fenntartható fejlődés kapcsolatának feltárásához elengedhetetlen a fenntartható fejlődés fogalmának meghatározása. A fenntartható fejlődés mára a környezetvédelem egyik meghatározó elvének tekinthető. Ezen elv az 1992-es Rio de Janeiroban megszervezett ENSZ konferencia során tett szert kiemelt szerepre.¹⁵ A fenntartható fejlődés fogalmát azonban már az ENSZ 1987-ben megszületett, Közös Jövőnk jelentése is tartalmazta, eszerint: „A fenntartható fejlődés a fejlődés olyan formája, amely a jelen igényeinek kielégítése mellett nem fosztja meg a jövő generációit saját szükségleteik kielégítésének lehetőségétől.”¹⁶ Ez alapján – amennyiben azon szerzők álláspontjából indulunk ki, akik szerint a fenntartható fejlődés biztosítéka lehet a családi választójog – azt kell feltételeznünk, hogy a fenntartható fejlődést akkor segítheti elő a családi választójog, ha feltételezzük, hogy a gyermekekkel rendelkező egyének hosszabb távon gondolkoznak, mint azok, akiknek nincsenek gyermekeik.

Ha a családi választójog és a fenntartható fejlődés közötti kapcsolatot kívánjuk vizsgálni, érdemes a joggazdaságtani elemzések területére lépni, s a racionális döntések elméletének keretein belül játékelméleti modellekhez folyamodni. A joggazdaságtani elemzések nem csak a külföldi, hanem a hazai szakirodalomban is hosszú múltra tekintenek vissza. Mészáros István és Szakadát István már több mint húsz évvel ezelőtt a társadalmi választások elméletének alapjain állva vizsgálták a választási rendszer egyes elemeit és az 1990-es választások eredményeit.¹⁷ Mészáros József „Bevezetés a társadalmi választások elméletébe” című művében a választási eljárások vizsgálatán keresztül nyújt betekintést a közgazdaságtan, a politikatudomány és a szociológia határmezsgyéjén mozogva, matematikai mód-

¹⁵ BÁNDI Gyula: *Környezetjog*. (Budapest: Szent István Társulat 2011) 45.

¹⁶ ENSZ – Közös Jövőnk Jelentés, 1987. Hivatkozva: BÁNDI 2011 (15. lj.) 45.

¹⁷ MÉSZÁROS JÓZSEF – SZAKADÁT ISTVÁN: *Választási eljárások. Választási rendszerek*. (Budapest: BME Szociológia Tanszék 1993)

szereket alkalmazva ezen elméletbe.¹⁸ A környezet-gazdaságtan, a környezet mint társadalmi problémát vizsgáló tudományág részletes bemutatását jelenti Bartus Gábor és Szalai Ákos monográfiája.¹⁹ A hazai játékelméleti szakirodalom kapcsán fontos megemlíteni Mészáros József²⁰ művein túl Mérő László²¹ munkásságát is. Cserne Péter pedig foglalkozott többek között a jogosultságok racionális döntések elméletének keretein belül való konceptualizálhatóságával és modellezhetőségével, többek között a játékelméleti modellek alkalmazhatóságát is bemutatva.²²

A családi választójog mellett álló szerzők fentebb említett feltételezéseit adottnak véve vizsgáljuk meg tehát a racionális döntések elmélete alapjain²³ állva, hogy mi történik, ha a gyermekeket nem ruházzuk fel születésüktől fogva a szüleik által gyakorolható választójoggal, így a gyermekkel rendelkező és a gyermektelen választópolgárok ugyanannyi szavazatot adhatnak le, s szavazatuk ugyanannyit ér, miközben a fenntartható fejlődés biztosítása érdekében mindkettejük érdeke, hogy hosszú távon gondolkodó párt nyerje a választásokat, az egyes döntési lehetőségek eredménye azonos hatással bír rájuk nézve! Egyszerűsítve azt a helyzetet vizsgáljuk meg, hogy egy gyermekkel rendelkező és egy gyermektelen játékos, valamint egy hosszú távon gondolkodó és egy rövid távon gondolkodó párt indulása esetén hogyan ala-

¹⁸ MÉSZÁROS JÓZSEF: *Bevezetés a társadalmi választások elméletébe*. (Budapest: Gondolat Kiadó, 2008)

¹⁹ BARTUS GÁBOR – SZALAI ÁKOS: *Környezet, jog, gazdaságtan. Környezetpolitikai eszközök, környezet-gazdaságtani modellek és joggazdaságtani magyarázatok. Jogtudományi monográfiák 6*. (Budapest: Pázmány Press, 2014)

²⁰ Ld. MÉSZÁROS JÓZSEF: *Játékelmélet*. (Budapest: Gondolat Kiadó, 2003).

²¹ Ld. MÉRŐ LÁSZLÓ: *Mindenki másképp egyforma, a racionalitás és a játékelmélet pszichológiája*. (Budapest: Tercium, 1996)

²² CSERNE PÉTER: a jogosultságok konceptualizálásának és modellezésének lehetőségei a racionális döntések elméletében, in: FICSOR KRISZTINA – GYÓRFI TAMÁS – SZABÓ MIKLÓS (szerk.): *Jogosultságok – Elmélet és gyakorlat*. (Miskolc: Bíbor Kiadó, 2009) 63–73. CSERNE PÉTER: a jogosultságok helye a racionális döntések elméletében. in: PÉNZES FERENC – RÁCZ SÁNDOR – TÓTH-MATOLCSI LÁSZLÓ (szerk.): *a szabadság felelőssége. Írások a 65 éves Dénes Iván Zoltán tiszteletére*. (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011) 27–37.

²³ Jelen tanulmányban a racionalitást azonos módon, korlátozottan értelmezzük, mint azt Mészáros László teszi *Játékelmélet* című művében, tehát azt feltételezzük, hogy a játékosok számára ismertek a lehetséges döntési alternatívák, az azokhoz tartozó kifizetések, és azokat valamennyire képesek rendezni, a rendezés alapján ki tudják választani a számukra legkedvezőbb alternatívát, amelyet el is kívánnak érni. Mészáros is elismeri, hogy a valóságban a cselekvők nem racionálisak, ám felhívja a figyelmet, hogy ahhoz, hogy számolni tudjunk, rendkívül fontos, hogy ezt feltételezzük. MÉSZÁROS: 2003 (20. l.) 7. Mivel a családi választójog mellett álló szerzők állítása – miszerint a családi választójog biztosítása elősegítené a fenntartható fejlődést – egyéb módszerekkel történő modellezése különféle nehézségekbe ütközne, ezért a játékelméleti modellekhez kell folyamodnunk, feltételezve az egyének racionalitását. Mészáros feltételezésein túl – mivel a fenti szerzők kiindulópontjának alapján szeretnénk tesztelni hipotézisüket – feltételezzük azt is, hogy a gyermekkel rendelkező szülők számára a racionális döntést nem a gyermekneveléshez kapcsolódó hasznok jelenbeli maximalizálása jelenti, hanem az utódaik hosszú távú jövőjének biztosítása.

kulna a játékosok kifizetése!²⁴ Ezt a játékot érdemes normálformás alakban, más néven kifizetési mátrixban (payoff matrix) ábrázolni (1. táblázat).²⁵

1. táblázat. Egy gyermekkel rendelkező és egy gyermektelen választópolgár kifizetési azonos érdekeltiség és egyenlő választójog esetén

		Gyermekkel rendelkező játékos	
		hosszú távon gondolkodó pártra szavaz	rövid távon gondolkodó pártra szavaz
Gyermektelen játékos	hosszú távon gondolkodó pártra szavaz	2,2	1,1
	rövid távon gondolkodó pártra szavaz	1,1	-1,-1

A játékban tehát egy gyermektelen és egy gyermekkel rendelkező választópolgár vesz részt, és mindketten kétféleképpen dönthetnek: vagy a hosszú távon, vagy a rövid távon gondolkodó pártra szavaznak. A táblázat alapján láthatjuk, hogy ha a gyermektelen és a gyermekkel rendelkező választópolgár szavazata ugyanannyit ér, és mindketten a hosszú távon gondolkodó pártra szavaznak, mindketten kifejezetten jól járnak, kifizetésük ekkor lesz a legmagasabb. Ha viszont egyikük a hosszú távon, a másikuk pedig a rövid távon gondolkodó pártra szavaz, már kevésbé lesz előnyös számukra, de még mindig viszonylag jól járnak, hiszen az általuk így megválasztott pártok képviselői feltehetőleg képesek lesznek olyan kompromisszumot kötni, ami a fenntartható fejlődés szempontjából előnyösebb eredményre vezet, mint ha egyedül a rövid távon gondolkodó párt tagjai hoznák a döntést. Utóbbi esetben, ha mindkét szavazó a rövid távon gondolkodó pártot választja, járnak mindketten a legrosszabbul, kifizetésük ekkor a legkedvezőtlenebb. Keressük meg a mátrixban a Nash-egyensúlyt! Nash-egyensúlyról (Nash equilibrium) akkor beszélhetünk, ha „A” játékos adott választása mellett „B” játékos döntése optimális, illetve fordítva, tehát annak a döntésnek az esetében áll fenn Nash-egyensúly, amelyiktől egyiküknek sem éri meg egyoldalúan eltérni.²⁶ Nézzük tehát meg, hogy melyik az a döntés, amelyiktől sem a gyermekek, sem a gyermektelen választópolgárnak nem éri meg eltérni! Egyértelműen láthatjuk,

²⁴ MÉSZÁROS József leírja, hogy a kifizetés nem más, mint egy adott stratégiakombináció melletti eredmény. Ez az eredmény lehet számokban kifejezett, de ez nem szükségszerű. Stratégiakombinációnak pedig az egyik fél másik fél adott stratégiaválasztása melletti stratégiaválasztását nevezzük. MÉSZÁROS 2003 (20. l.) 7.

²⁵ HAL R. VARIAN: *Mikroökonómia középfokon. Egy modern megközelítés.* (Ford. BARA Zoltán – TEMESI József) (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2010) 515.

²⁶ VARIAN: (25. l.) 517.

hogy a Nash-egyensúly abban az esetben áll fenn, ha mindketten a hosszú távon gondolkodó pártra szavaznak, hiszen bármelyikük eltér ettől a döntéstől, kifizetése csökkenni fog.²⁷

A következőben tekintsük át, hogy mi történik akkor, ha a gyermekkel rendelkező választópolgárnak gyermekei számától függetlenül egy vagy gyermekenként egy-egy többlétszavazatot adunk! (2. táblázat)

2. táblázat. Egy gyermekkel rendelkező és egy gyermektelen választópolgár kifizetései azonos érdekeltség és a gyermekesnek biztosított többlétszavazat esetén

		Gyermekkel rendelkező játékos	
		hosszú távon gondolkodó pártra szavaz	rövid távon gondolkodó pártra szavaz
Gyermektelen játékos	hosszú távon gondolkodó pártra szavaz	2,2	-1,-1
	rövid távon gondolkodó pártra szavaz	2,2	-1,-1

A táblázat alapján láthatjuk, hogy a gyermekkel rendelkező választópolgár ebben az esetben már vétójátékosnak tekinthető, hiszen az ő szavazata dönti el, hogy melyik párt képviselői nyernek mandátumot és hozzák meg a döntéseket, így tehát mindkettejük kifizetése egyedül az ő döntésétől függ. Bár a modell jelentős mértékben leegyszerűsítő, hiszen a valóságban nem csupán kettő választópolgár van, s a választópolgárok nem csupán egy preferenciával rendelkeznek, továbbá nem csupán kettő párt indul a választásokon, s a pártok többségében nem egytémájúak, mégis segít rávilágítani arra, hogy ha a gyermekekkel rendelkező választópolgároknak többlétszavazatot biztosítunk, szerepük jelentősen felértékelődik. Ebben a helyzetben már két Nash-egyensúly is található, méghozzá az, ha mindketten a hosszú távon gondolkodó pártra szavaznak, illetve ha csak a gyermekkel rendelkező választópolgár szavaz a hosszú távon gondolkodó pártra.

Ezek után érdemes megnéznünk, hogy hogyan alakul a helyzet egy újabb hipotetikus esetben, akkor, ha azt feltételezzük, hogy a gyermeket nevelő választópolgárnak inkább érdeke, hogy a hosszú távon gondolkodó párt kerüljön hatalomra, mint a gyermektelennek, mivel a gyermektelennek csupán a rövid távú hasznok szerzése áll érdekében, míg előbbi számára nem

²⁷ Láthatjuk ugyanis, hogy amennyiben a gyermekkel rendelkező játékos a hosszú távon gondolkodó pártra szavaz, és a gyermektelen is, a példa szerint mindkettejük kifizetése kettő, míg ha csupán az egyikük szavaz a hosszú távon gondolkodó pártra, akkor annak a kifizetése, aki a rövid távon gondolkodó pártra szavaz, mindenképp csökkenni fog.

pusztán saját sorsa a fontos, hanem utódaié is. Ebben az esetben tehát az adott döntés eredménye nem lesz egyforma hatással a két játékosra. Elsőként nézzük meg a kifizetések alakulását abban az esetben, ha a gyermekkel rendelkező és nem rendelkező választópolgárok ugyanannyi és azonos értékű szavazattal rendelkeznek (3. táblázat)!

3. táblázat. Egy gyermekkel rendelkező és egy gyermektelen választópolgár kifizetései eltérő érdekeltség és egyenlő választójog esetén

		Gyermekkel rendelkező játékos	
		hosszú távon gondolkodó pártra szavaz	rövid távon gondolkodó pártra szavaz
Gyermektelen játékos	hosszú távon gondolkodó pártra szavaz	1,4	3,2
	rövid távon gondolkodó pártra szavaz	3,2	4,1

A táblázat alapján láthatjuk, hogy ebben az esetben, ha mindketten a hosszú távon gondolkodó pártra szavaznak, az a gyermekkel rendelkező játékos számára sokkal kedvezőbb, mint a gyermektelen játékos számára, hiszen ő gyermektelen társával ellentétben nem csupán saját pillanatnyi érdekeit tarja szem előtt, hanem leszármazottaiét is. Ha egyikük a hosszú távon gondolkodó pártra szavaz, a másikuk pedig a rövid távon gondolkodóra, az így mandátumot nyert képviselők kompromisszuma révén a gyermektelen játékos kifizetése jobb lesz, mint a gyermekkel rendelkezőé, mivel a gyermeket nevelő felett Damoklész kardjaként lebeg a lehetőség, hogy a gyermeke jövőjét felélik, ám pillanatnyilag még a gyermekes játékos is viszonylag jól jár, kifizetései között ekkor lesz a legkisebb az eltérés. A gyermektelen választópolgár számára akkor áll elő a legkedvezőbb helyzet, ha mindketten a rövid távon gondolkodó pártra szavaznak, hiszen neki a rövid távon hasznos döntések megszületése az érdeke. Az utódokkal rendelkező választópolgár viszont ekkor jár a lehető legrosszabbul, hiszen nem lesz olyan képviselő, aki utódai jövőjét biztosítaná döntései során. Ebben a helyzetben a Nash-egyensúly akkor áll fenn, ha a gyermektelen játékos a rövid távon gondolkodó pártra szavaz, a gyermekes játékos pedig a hosszú távon gondolkodóra.

A következőkben tekintsük át, hogy mi történik, ha a gyermekkel rendelkező választópolgár több szavazatot adhat le gyermektelen társánál (4. táblázat)!

4. táblázat. Egy gyermekkel rendelkező és egy gyermektelen választópolgár
kifizetési eltérő érdekeltég és a gyermekesnek biztosított
többszavazat esetén

		Gyermekkel rendelkező játékos	
		hosszú távon gondolkodó pártra szavaz	rövid távon gondolkodó pártra szavaz
Gyermektelen játékos	hosszú távon gondolkodó pártra szavaz	1,4	4,1
	rövid távon gondolkodó pártra szavaz	1,4	4,1

Láthatjuk, hogy a gyermekkel rendelkező választópolgár ebben az esetben is vétőjátékos, csakúgy, mint a 2. táblázatban ábrázolt esetben, hiszen az ő döntésétől függ, hogy mely párt nyeri a választást, s hogy hogyan alakul saját és a gyermektelen választópolgár kifizetése. Ebben az esetben is kettő Nash-egyensúlyt találhatunk, ami következik abból, hogy a gyermeket nevelő játékos vétőjátékos. Így a Nash-egyensúly akkor áll fenn, ha az utódokkal rendelkező választópolgár a hosszú távon gondolkodó pártra szavaz, függetlenül attól, hogy mire szavaz a gyermektelen.

A játékelméleti modellek segítségével, feltételezve, hogy a választópolgárok a számukra racionális döntést választják, tehát arra juthatnánk, hogy a gyermekes családok többletbefolyása segítségével a fenntartható fejlődés elősegítése felé lépne. Fontos azonban mindehhez hozzátenni, hogy az ember a valóságban legtöbbször nem viselkedik racionálisan. Ezen a ponton be kell vonnunk vizsgálódásaink körébe a jelenérték fogalmát, miszerint az egyén hajlamos inkább a jelenben megszerezhető kisebb előnyt nyújtó megoldást választani, semmint egy, a távoli jövőben bekövetkező, ám nagyobb előnnyel járó lehetőséget. Az emberek az indokoltnál kevésbé számolnak a jövővel, ugyanakkor nem hagyják teljesen figyelmen kívül.²⁸

Ezen a ponton érdemes megemlíteni a családi választójog és a fenntartható fejlődés kapcsolatának egy másik aspektusát. Neulinger Ágnes és Piskóti Marianna szerkesztettek egy skálát annak mérésére, hogy a gyermekek, elsősorban a fiatal felnőttek képesek-e véleményvezéreként hatni a családban a környezetvédelem terén.²⁹ Ehhez kapcsolódóan a későbbiekben mindenképpen érdemes le-

²⁸ JON ELSTER: *a társadalom fogaskerekei. Magyarázó mechanizmusok a társadalomtudományokban.* (Ford. HELMLICH Zoltán – SZÁNTÓ Zoltán) (Budapest: Osiris, 1997) 49–58.

²⁹ NEULINGER Ágnes – PISKÓTI Marianna: *Fiatal véleményvezérek a családban azaz a fiatal felnőttek befolyása a család környezettudatosságára.* In. HETESI Erzsébet – RÉVÉSZ Balázs (szerk.): *„Marketing megújulás”: Marketing Oktatók Klubja 20. Konferenciája.* Konferencia helye, ideje: Szeged, Magyarország, 2014. 08. 27–2014. 08. 29. (Szeged: SZTE GTK 2014) 204–249.

het longitudinális vizsgálat segítségével választ keresni arra, hogy a kiskorú gyermekek mennyire képesek véleményvezéreként működni a családban a környezetvédelem terén, hiszen ha képesek környezettudatosabb irányba befolyásolni a szüleik döntéseit, igazolhatná a családi választójog fenntartható fejlődést elősegítő voltát, mivel hatásukra a szülők választói döntése kapcsán is előtérbe kerülhet a környezetvédelem. Ennek kapcsán felmerülhet a közoktatásban történő környezettudatosságra nevelés fontossága is.

A továbbiakban megvizsgáljuk, hogy miként áll kapcsolatban a demokrácia fenntarthatósága a családi választójog kérdéskörével. Az ezt tárgyaló fejezetben többek között érdemes lesz egy pillantást vetni arra, hogy figyelembe véve a népszámlálási adatokat és a választási névjegyzékben szereplők számát, miként alakulnának az erőviszonyok a valóságban ma Magyarországon, ha bevezetésre kerülne a családi választójognak nevezett jogintézmény. E kérdés kapcsán véghez vitt vizsgálódásaink során már különbséget kell tennünk aszerint, hogy a gyermekek létszámától független, vagy pedig a gyermekek létszámához igazodó számú szavazatot adhatnak le a még nem választójogosult gyermekek szülei. Mindezek előtt, az említett vizsgálódások megalapozása céljából érdemes kitérni arra, hogy a családi választójog miként értékelhető a választójog egyenlősége és a szavazás közvetlensége kontextusában.

4. A családi választójog és a választójog egyenlősége, valamint a szavazás közvetlensége

Franz Reimer is úgy véli, hogy a gyermekek szülők által gyakorolt választójoga megfelel a választójog egyenlősége követelményének, még ha a de facto egyenlőség kapcsán merülhetnek is fel aggályaink, hiszen a szülő egyetlen döntést hoz, és így ad le több szavazatot, mint a gyermekkel nem rendelkező választópolgárok. Úgy gondolja azonban, hogy abból kell kiindulni, hogy a szülő képes felismerni gyermeke érdekeit, s gyermeke szavazatát eszerint leadni, így a két szavazat tartalmilag elkülönül, s a választójog egyenlősége nem sérül.³⁰ Ez a gondolat azonban talán túlságosan idealista álláspontot tükröz.

Schanda Balázs arra is felhívja a figyelmet, hogy jelen kérdésen túlmenően a 16. életévüket betöltött munkavállalók, s így adófizetők választójogának hiánya, politikai képviseletből történő kizárása aggályos lehet. Megtudhatjuk, hogy a családi választójogot ellenzők között sokan hivatkoztak a választójog személyes jellegére, amely azonban nincsen alkotmányos szinten szabályozva. Ám joggal merül fel bennünk, hogy a választás közvetlenségének elvével szembemenne ez a szabályozás. Schanda Balázs viszont nem tartja közvetlenség szempontjából aggályosnak az ilyen szabályozást, mivel nem iktatódik be a választó döntése és

---

³⁰ REIMER: 2004 (7. lj.) 334–338.

a képviseleti szerv létrejötte közé egy másik, önálló akarati döntés, amely a képviseleti szerv összetételét alakítja. A választójog általánosságát indokolatlanul korlátozó tényezőnek tekinti azt, hogy a kiskorúak nem rendelkeznek választójoggal.³¹ Jakab András szintén a demokrácia javulását véli felfedezni a családi választójog intézménye kapcsán, míg a fenntarthatóság tekintetében hasznosnak tekinti, ám nem tulajdonít neki döntő jelentőséget.³²

Fröhlich Johanna áttekintette a családi választójogi modelleket, megvalósítási lehetőségeit, illetve a kérdés németországi történetét. Megtudhatjuk, hogy egy Jakab András által elkészített alkotmánytervezetben (magántervezetben) is helyet kapott a jogintézmény. Felhívta a figyelmet arra, hogy az Egyesült Királyságban és Franciaországban ma is létezik a meghatalmazott útján történő szavazás lehetősége. Értékelése szerint a családi választójog helyettesítő modellje újszerű megoldást jelentene. Abból az előfeltevésből indul ki, hogy a jogintézmény bevezetése nem csupán a hatalmi érdek érvényesítését célozná, hanem a társadalmi változásokra adandó választ is, amely által megváltozhat a választójogi alapelvekkel kapcsolatos hozzáállásunk, s ami egy más típusú demokráciához való útkeresés eleme lehet.³³ Jakab András pedig hangsúlyozza, hogy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának előkészítő anyaga (travaux préparatoires) szerint a családi választójog elfogadható, mivel nem a szülők választójogáról van szó, ők csupán a gyermekeik helyett gyakorolják azt, s így nem sérül az egyenlőség elve.³⁴ Egyébként kétféle stratégiát lát megvalósíthatónak a családi választójog védelme során annak választójog egyenlőségéhez való viszonya kapcsán. Vagy elfogadjuk, hogy a gyermekek választójoga sérti az egyenlőség elvét, de arra az álláspontra helyezkedünk, hogy az általánosság győzelmet arat ebben a konfliktusban, vagy pedig maradunk annál, a véleménye szerint meggyőzőbb, és Schanda Balázs és Franz Reimer által is felhozott érvelés, hogy

³¹ SCHANDA: 2012 (8. lj.) 82–84., SCHANDA: 2010 (4. lj.) 608–611., Az a SCHANDA Balázs által felhozott érv, miszerint aggályos lehet a 16. életévüket betöltött munkavállalók, s így adót fizetők kizárása a választójogból, figyelmet érdemel, ám ezt ő is a családi választójog kérdéskörén túlmutatónak tartja, s ennek kapcsán sokkal inkább az merülhet fel, hogy az állampolgárok e körét ruházzuk fel választójoggal, és ők dönthessenek, mintsem hogy szüleik kapjanak ezért többszavazatot. Azzal pedig, hogy a gyermekek szülők által gyakorolt választójoga révén ne kapcsolódna be egy újabb akarati döntés a választásra jogosult döntése és a képviseleti szerv létrejötte közé, nem értünk egyet, hiszen ha a gyermek választójogáról van szó, és azt a szülő gyakorolja, a szülő akarati döntésén múlik a szavazat leadása, amit aligha tenne saját szavazatától elkülönülten, gyermekei érdekét szem előtt tartva. Ha pedig a szülőnek biztosított többszavazat esetéről beszélünk, akkor bár nem sérül a szavazás közvetlensége, a választójog egyenlősége viszont annál inkább, ahogyan azt SCHANDA Balázs és JAKAB András is elismeri.

³² JAKAB: 2016 (7. lj.) 7.

³³ FRÖHLICH Johanna: „Alapkérdések a családi választójog vitájában.” *Pázmány Law Working Papers*. 2011/20. 1–10. ptwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-20.pdf

³⁴ JAKAB András: „A külföldön élő magyar állampolgárok választójoga egyenlőségének kérdése a választási törvény koncepciójában.” *Pázmány Law Working Papers*. 2011/38. 3. ptwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-38.pdf

a szülő csupán a gyermek választójogát gyakorolja, így nem beszélhetünk többes választójogról.³⁵

Láthatjuk, hogy többen amellett érvelnek, hogy a fentiek szerinti családi választójog formailag nem plurális választójog, mivel nem arról van szó, hogy a szülők többszörösen szavazhatnának, vagy több szavazatot adhatnak le, mint mások, hanem a gyermekek szülők által gyakorolt választójogáról beszélhetünk. Ez az álláspont jelenik meg a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának előkészítő anyagában is. Azonban joggal merülhet fel bennünk a gondolat, hogy a családi választójog az adott esetben gyakorlatilag igenis a szülő többes szavazati jogaként érvényesül, hiszen míg egy nagykorú választópolgár közeli hozzátartozója általi helyettesítése esetén a választópolgár bizalmán és akaratán múlik a helyettesítés, a kiskorú választópolgárok esetén nem, és egyáltalán nem biztos, hogy a jövő generációk érdekeit felismeri a szülő.

Plurális választójognak tekinti a családi választójogot Heiko Holste,³⁶ Friedhelm Hufen³⁷ és Bodnár Eszter is.³⁸ Bodnár Eszter véleménye szerint a gyermekek szülei által gyakorolható választójoga elleni legfőbb érv a választójog személyhez kötöttsége, még akkor is, ha az a tételes jogban nem jelenik meg. Úgy gondolja, hogy ennek oka az, hogy a választójog tartalmának magától értetődő, immanens része, így nem is szükséges tételes jogi megjelenítése.³⁹ A következőkben mindezeket szem előtt tartva vizsgáljuk meg, hogy milyen kapcsolatban áll egymással a családi választójog és a demokrácia fenntarthatósága.

5. A családi választójog és a demokrácia fenntarthatósága

Ahhoz, hogy a családi választójog és a demokrácia fenntarthatóságának összefüggéseit feltárhassuk, mindenekelőtt szólnunk kell a demokrácia fogalmáról. Erre vonatkozóan az elméletek két fő csoportba sorolhatók: a procedurális és a szubsztantív demokráciafogalmak közé. A procedurális nézőpont szerint a demokráciának olyan formai, eljárási követelményeknek kell megfelelnie, mint az általános részvétel, a politikai egyenlőség, a többségi szabály és a kormány felelőssége a közvélemény felé. Ezzel szemben a szubsztantív demokráciaelméletek már nem csupán formai, hanem bizonyos tartalmi elemeket is a demokrácia előfeltételeként határoznak meg, mint például az emberi jogok tiszteletben tartása. A szubsztantív elméletek esetében nem létezik a demokrácia jellemzőinek egy taxatív felsorolása.⁴⁰

³⁵ JAKAB: 2016 (7. lj.) 6.

³⁶ HOLSTE: (13. lj.) 112. Hivatkozza: BODNÁR (5. lj.) 197.

³⁷ Friedhelm HUFEN: *Staatsrecht II. – Grundrechte*. (München: Verlag C. H. Beck 2009) 748.

³⁸ BODNÁR: (5. lj.) 197.

³⁹ BODNÁR: (5. lj.) 197–198.

⁴⁰ Janda KENNETH et.al.: *The Challenge of Democracy: American Government in Global Politics. Eleventh edition*. Wadsworth, (Boston: Cengage Learning, 2011) 36–42.

Mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, hogy jelen tanulmányban a fenntartható demokráciát nem az ökoparadigmába tartozó környezeti demokráciával⁴¹ azonos értelemben használjuk. Adam Przeworski a demokrácia minimalista, procedurális megközelítését alkalmazza, amikor kijelenti, hogy demokráciáról akkor beszélhetünk, ha a kormány békés úton, intézményes keretek között leváltható.⁴² Przeworski és társai szerint, amennyiben a külső feltételeket adottnak tekintjük, a demokrácia fenntarthatóságát annak intézményei és teljesítménye biztosítják, egyrészt az intézményi keretek biztosítanak egyes célokat (önkényes erőszak tilalma, anyagi biztonság, egyenlőség és igazságosság), és e célok megvalósulásának hiányában az intézmények nem alkalmasak az ebből fakadó válság kezelésére.⁴³

A demokrácia fenntarthatóságának kérdése kapcsán több dolgot is át kell gondolnunk, mindenekelőtt azt, hogy miképpen lehet ártani a demokráciának, miképpen válhat az fenntarthatatlanná. A demokráciának egyértelműen árt, ha a választópolgárok olyan döntéshozókat választanak, amelyek felszámolják a demokráciát; ha a választópolgárok eltűrik, hogy olyan maradjon hatalmon, aki felszámolja a demokráciát; vagy ha olyanra szavaznak, aki olyan körülményeket teremt, hogy a demokrácia fenntarthatatlanná válik. Mint az előző fejezetben láthattuk, a családi választójog bevezetése a családos választópolgárok döntésének felértékelődését vonná maga után, így joggal merülhet fel bennünk több kérdés is a jogintézmény és a fenntartható demokrácia kapcsolata kapcsán. E körben fontos kérdés, hogy a nagycsaládosok politikai gondolkodása alapvetően eltér-e a többiekétől. Ha a fentebbiek alapján feltételezzük, hogy eltér, felmerülhet a kérdés, hogy a családos emberek nagyobb mértékben támogatnak-e olyan jelölteket, akik felszámolnák a demokráciát. Ezt a kérdést csupán a kutatás további folytatása során, közvélemény-kutatás segítségével tudnánk meghatározni. Abban, hogy a választópolgárok engednek-e hatalmon maradni olyasvalakit, aki felszámolja a demokráciát, nem feltétlenül van szerepe a választópolgárok gyermekkel rendelkező vagy gyermektelen mivoltának.

Felmerülhet bennünk annak a lehetősége, hogy a demokrácia fenntarthatóságát akár kifejezetten veszélyeztethetné a családi választójog, ha olyan társadalmi feszültségeket keltene, amelyek fenntarthatatlanná teszik azt például, ha a kormány kizárólag a családosok érdekeit venné figyelembe. A Friedrich-törvény szerint a politikusok megkísérlik előrejelezni a választópolgárok adott kor-

⁴¹ Ld. ANTAL Attila: „A környezeti demokrácia elmélete és gyakorlata.” *Politikatudományi Szemle*. 2009/4. 82–101.

⁴² ADAM PRZEWORSKI: *Democracy and the Market. Political and Economic Reform in Eastern Europe and Latin America, Studies in Rationality and Social Change*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1991) 10., ADAM PRZEWORSKI – MICHAEL E. ALVAREZ – JOSÉ ANTONIO CHEIBUB – FERNANDO LIMONGI: *Democracy and Development, Political Institutions and Well-Being in the World, 1950–1990*. (Cambridge: Cambridge University Press 2000) 14–15.

⁴³ ADAM PRZEWORSKI et. al.: *Sustainable Democracy*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1999) 107.

mánypolitikára való reakcióit, s úgy cselekszenek, úgy hoznak döntést, hogy új-raválasszák őket.⁴⁴ Ez alapján pedig akár az is előfordulhatna, hogy a gyermekkel rendelkezők jelentős mértékben megnövekedett befolyása miatt a mindenkori kormány kiemelkedően kedvezni próbálna ennek a rétegnek, ami tehát éppen a demokrácia fenntarthatósága ellen hatna. Ha a gyermekes választópolgárok befolyása olyan módon növekedne, hogy az uralom csupán rájuk támaszkodva fenntartható lenne, az képes lehetne lehetőséget nyújtani arra, hogy a kormány olyan politikát valósítson meg, amely demokratikus keretek között nem leváltható. Ehhez persze arra volna szükség, hogy a gyermekkel rendelkező választópolgárok döntésének középpontjában családos mivoltuk álljon, érdekeik jól körülhatárolhatóak legyenek, és egyúttal ugyanarra a politikai erőre szavazzanak. A fenti kérdés eldöntéséhez az előző fejezetekben ígérték szerint meg kell vizsgálnunk, hogy milyen mértékben értékelődne fel a gyermekkel rendelkező választópolgárok szavazatai egy ilyen rendszerben.

Az országgyűlési képviselők 2014. évi választásán 8 241 562 fő volt a választásra jogosultak száma.⁴⁵ A 2011. évi népszámlálás adatai alapján az 5. táblázatban látható módon alakult a tizennyolc éven aluli gyermekek száma a házasságban, illetve az élettársi kapcsolatban élők körében:

5. táblázat. A párkapcsolaton alapuló családok a 18 évesnél fiatalabb gyermekek száma szerint⁴⁶

	1 gyermek	2 gyermek	3 gyermek	4 gyermek, vagy több	Összesen
Házaspárok	321 963	235 437	65 463	18 825	641 688
Élettársi kapcsolat	104 513	49 464	17 544	9 814	181 335
Összesen	426 476	284 901	83 007	28 639	823 023

Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy nem csupán a párkapcsolaton alapuló családokban lehetnek gyermekek, léteznek gyermeküket egyedül nevelő szülők is, így a rájuk vonatkozó adatokat sem hagyhatjuk figyelmen kívül.

⁴⁴ Carl Joachim FRIEDRICH: *Constitutional Government and Politics*. (Harper, New York, 1937) 17. Hivatkozza: KÖRÖSÉNYI András: a demokratikus elitizmus konszenzusán túl. *Politikatudományi Szemle*, XVI. évf., 2007/4. 8., Carl Joachim FRIEDRICH: *Man and His Government: An Empirical Theory of Politics*. New York – San Fransisco – Toronto – London (McGraw-Hill Book, 1963) 199–215. Hivatkozza: KÖRÖSÉNYI András: „A demokratikus elitizmus konszenzusán túl.” *Politikatudományi Szemle*, XVI. évf., 2007/4. 8.

⁴⁵ B/2 a Nemzeti Választási Iroda elnökének beszámolója a 2014. április 6-án megtartott országgyűlési képviselők választásával kapcsolatos állami feladatok megszervezéséről és lebonyolításáról. Budapest, 2014. május. www.valasztas.hu/hu/download/781/nvi_ogy2014_beszamolo.pdf

⁴⁶ Központi Statisztikai Hivatal – a párkapcsolaton alapuló családok a 18 évesnél fiatalabb gyermekek száma szerint. www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/csaladtipusok_jellemzoi/16_02_03_02_04.xls

6. táblázat. Az egy szülő gyermekes családok a gyermekek száma szerint⁴⁷

	1 gyermek	2 gyermek	3 gyermek	4 gyermek, vagy több	Összesen
Apa gyermekkel	51 396	16 138	3 272	1 047	71 853
Anya gyermekkel	301 700	125 176	28 497	93 88	464 761
Egy szülő gyermekkel összesen	353 096	141 314	31 769	10 435	536 614

7. táblázat. Az egy szülő gyermekes családok a 18 évesnél fiatalabb gyermekek száma szerint⁴⁸

	1 gyermek	2 gyermek	3 gyermek, vagy több	Összesen
Apa gyermekkel	17 247	4 803	1 539	23 589
Anya gyermekkel	138 396	56 250	17 591	212 237
Egy szülő gyermekkel összesen	155 643	61 053	19 130	235 826

A fentiek alapján, nem vizsgálva azok létszámát, akik már tizenhat éves korukat követően, de tizennyolcadik életévüket be nem töltve választójoggal bírnak, és azokét, akik nagykorúságuk ellenére nem bírnak választójoggal, láthatjuk, hogy összesen 823 023 olyan család és 235 826 egyedülálló szülő van, aki a családi választójog bevezetése esetén többszavazattal rendelkezne. A továbbiakban azt feltételezzük, hogy csak az egyik szülő gyakorolhatja kiskorú gyermeke választójogát.⁴⁹ Így tehát 1 058 849 fő adhatna le a gyakorlatban egynél több szavazatot a családi választójog bevezetése esetén, ami az összes választópolgár körülbelül 13%-át jelenti. Azt komolyabb számítások elvégzése nélkül is láthatjuk az adatok alapján, hogy az, ha minden egyes kiskorú gyermeket felruháznánk valamely szülője által gyakorolható választójoggal, az olyanképpen felborítaná a társadalmi egyensúlyt, a gyermekkel rendelkező választópolgárok kezébe adva a parlamenti összetétel kiugróan aránytalan mértékű befolyásolását, ami beteljesíthetné fentebbi aggályainkat, s fenntarthatatlanná tehetné a demokráciát. Ha a gyermekes családok és az egyedülálló szülők gyermekeik létszámától függetlenül egy szavazatot adhatnának le, akkor a 8 241 562 választópolgárnak összesen 9 300 411 szavazata lenne, s az állampolgárok 13%-a adná le a szavazatok körülbelül

⁴⁷ Központi Statisztikai Hivatal – Az egy szülő gyermekes családok a gyermekek száma szerint www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/csaladtipusok_jellemzoi/16_02_04_02_01.xls

⁴⁸ Központi Statisztikai Hivatal – Az egy szülő gyermekes családok a 18 évesnél fiatalabb gyermekek száma szerint www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/csaladtipusok_jellemzoi/16_02_04_02_04.xls

⁴⁹ Ami kapcsán további dilemmákat okoz annak a kérdésnek eldöntése, hogy melyik szülőnek kellene biztosítani gyermeke választójoga gyakorlásának lehetőségét.

23%-át. Bár véleményünk szerint a családi választójognak már az elsőként felvázolt formája is többes szavazati jogot jelent a gyakorlatban, abban az esetben, ha a gyermekek létszámától függetlenül azonos számú többlétszavazatot adhatna le valamely szülő, akkor semmiképpen sem állíthatnánk, hogy csupán a gyermek választójogát gyakorolná a szülő vagy gyám, hanem egyértelműen a választójog egyenlőségének megsértésével, plurális választójoggal állnánk szemben. Akkor beszélhetünk plurális választójogról, ha egyes választópolgárok többször szavazhatnak, mint mások, vagy szavazatuk többet ér másokénál.⁵⁰ A többes szavazati jog ellenkezik az Alkotmánybíróság gyakorlatával, ugyanis a plurális választójog tilalmát az Alkotmánybíróság abszolút érvényűként jelölte meg, amelyből következően az „egy ember – egy szavazat” elvét e tekintetben semmilyen indokkal sem tartja korlátozhatónak.⁵¹ Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény, s annak negyedik módosítása⁵² hatálybalépését követően is hivatkozott korábbi, a választójoggal kapcsolatos határozataira, így a plurális választójog tilalmára is.⁵³ Emellett a Velencei Bizottság is csupán egyetlen, kivételes esetben tartotta eddig elfogadhatónak a többes szavazati jogot, még hozzá a szlovéniai magyar és olasz őshonos kisebbségek esetében, de ez a szerv sem fogalmazott általánosságban, a nemzetiségekre vonatkozóan sem megengedően, minden egyes helyzetben egyedi mérlegelés alá kell vonni az adott szabályozást annak tekintetében, hogy az elérni kívánt célhoz mérten szükséges és arányos-e a választójog egyenlőségének ilyen mértékű megsértése.⁵⁴ A családi választójog tehát mindkét formájában fenntarthatatlanná tehetné a demokráciát, álljunk a demokrácia akár procedurális, akár szubsztantív elméleteinek talaján. Ezt a következtetést tovább erősíti az, hogy a Magyarország Kormánya által 2011-ben, az alkotmányozással kapcsolatosan kezdeményezett nemzeti konzultáció alapján a jogintézmény bevezetése társadalmilag egyértelműen elutasítottnak tűnik. E nemzeti konzultáció

⁵⁰ Tóth Károly: a választójog. In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. Második, átdolgozott kiadás. (Budapest: HVG-ORAC, 2013) 184., PAPP Imre: a politikai részvételi jogok. In: HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. (Budapest: Osiris, 2003) 750.,

⁵¹ 22/2005. (VI. 17.) AB határozat, ABH 2005, 246., 248–253.

⁵² Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása (2013. március 25.) 19. cikk (2) bekezdése szerint „Az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott alkotmánybíróági határozatok hatályukat veszítik. E rendelkezés nem érinti az ezen határozatok által kifejtett joghatásokat.” Ezen, az alkotmányjogászokat mai napig megosztó rendelkezés miatt különösen fontos kiemelni a fent említett tényt. A kérdéstről bővebben ld. ERDŐS Csaba: Az 1989-es Alkotmányon nyugvó alkotmánybíróági határozatok hatályon kívül helyezésének egyes aspektusai, in GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – SZENTE Zoltán (szerk.): *Alkotmányozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon*. (Budapest: Nemzeti Közsolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2014) 297–315., TÉGLÁSI András: Az Alkotmánybíróság alapjogvédelmi gyakorlata az Alaptörvény hatálybalépése után, in GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – SZENTE Zoltán (szerk.): *Alkotmányozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon*. (Budapest: Nemzeti Közsolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2014) 317–339.

⁵³ Pl. 26/2014. (VII. 23.) AB határozat, ABK 2014. július 24., 1166., 1168–1182.

⁵⁴ Venice Commission Opinion no. 190/2002. Code of good practice in electoral matters. Guidelines and explanatory report 16-20. [www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2002\)023-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2002)023-e)

során feltették az állampolgároknak azt a kérdést, hogy a kiskorú gyermeket nevelő szülők valamilyen módon gyakorolhassák-e a gyermekük választójogát. A válaszadók 8%-a, 67 933 ember állt ki amellett, hogy a kiskorú gyermeket nevelő szülők annyi szavazatot adhassanak le, ahány kiskorú gyermekük van. A kérdőívet visszaküldők 15%-át kitevő 134 727 ember azt szerette volna, hogy a szülők egy többlétszavazatot adhassanak le, a családban lévő gyermekek számától függetlenül. 646 019 fő, azaz az érvényes választ visszaküldők 74%-a kifejezetten ellenezte az ötletet, hogy a kiskorú gyermeket nevelő szülők bárminemű többlétszavazattal rendelkezzenek. 30 184 ember pedig nem tudta megítélni a kérdést. Ők a kérdőívet érvényesen kitöltők 3%-át teszik ki.⁵⁵

6. Összegzés

A fentiekben láthattuk, hogy a gyermekek képvisellete kapcsán beszélhetünk a választójogi korhatár leszállításáról, a gyermekek szülei vagy gyámjaik által gyakorolt választójogáról, illetve a gyermekek létszáma alapján a szülők részére többlétszavazat biztosításáról, vagy pedig a kiskorúak szavazatának nagykorúságuk eléréséig történő felhalmozásáról. Megtudhattuk, hogy 2010-et követően Magyarországon is felmerült a családi választójog kérdésköre, ám a jogintézmény végül nem került bevezetésre. Megfigyelhettük, hogy a családi választójogot sok szerző a fenntartható fejlődés biztosítékának tekinti. Schanda Balázs egyik tanulmánya címében pedig fenntartható demokráciáról ír, míg a cikkben a fenntartható fejlődés, a jövő generációk érdekeinek képviseléről szól. Ez remek gondolatébresztőnek szolgált arra, hogy megvizsgáljuk mindkét kérdéskört, hogy szolgálhatja-e a családi választójog a fenntartható fejlődést, illetve a fenntartható demokráciát. Vizsgálódásaink során arra jutottunk, hogy míg a racionális döntések elméletének alapjain állva úgy tűnhet, hogy a családi választójog biztosíthatja a fenntartható fejlődést, árnyalja a képet, hogy az ember valójában nem racionális lény, és a jelenben elérhető kisebb hasznot gyakran többre értékeli, előnyben részesíti a jövőben várható magasabb haszonnal szemben. Így tehát nem egyértelmű, hogy a családi választójog elősegítené a jövőorientáltabb politikai döntéshozatalt. Ennek kapcsán a későbbiekben szükséges lehet megvizsgálni azt, hogy a kiskorú gyermekek képesek lehetnek-e szülei választói döntését véleményvezéreként a fenntartható fejlődést célul kitűző pártok irányába terelni. Megismerhettük a demokrácia procedurális és szubsztantív megközelítése közötti különbséget, továbbá azt, hogy mi minden árthat a demokráciának, illetve annak fenntarthatóságának. Arra jutottunk, hogy a demokrácia fenntarthatósá-

⁵⁵ Állampolgári kérdőív az Alaptörvényről – 2011. április 3., 6., static.fidesz.hu/download/156/A_Nemzeti_Konzultacios_Testulet_kerdoiveneke_eredmenyei_2156.pdf Nemzeti konzultáció – Kérdések az új alkotmányról (2011) 2., www.kormany.hu/download/2/d3/c0000/Konzult%C3%A1ci%C3%B3k%20eredm%C3%A9nye.pdf#!DocumentBrowse

gát veszélyeztethetné a családi választójog mindkét fajtája. Az, ha a szülőknek vagy gyámoknak gyermekeik száma szerinti szavazatot adnánk, aránytalanul nagy befolyást biztosítana a gyermekes választópolgárok akaratának, s még ha csak egy többlétszavazatot is kapnának a gyermekkel rendelkezők, akkor is a választópolgárok 13%-a lenne jogosult a szavazatok 23%-ának leadására. Az pedig, hogy a társadalom tagjainak kis része befolyásolná a képviselői szervek összetételét, akik meggyőzése elegendő lenne a hatalom megszerzéséhez, illetve megtartásához, kiélezhetné a társadalmi ellentéteket, hiszen a döntéshozók feltehetően e csoportnak szeretnének kedvezni a hatalom megragadása, illetve megtartása érdekében. Nézőpontunk szerint másrészt a gyakorlatban a családi választójog mindkét formája plurális választójogot valósít meg, ami viszont sérti a választójogot mint alapjogot, méghozzá a választójog egyenlőségének követelményét, ami által a demokráciát nem fenntarthatóvá tenné, hanem inkább felszámolná. A családi választójog fenntartható fejlődést szolgáló volta tehát nem egyértelműen bizonyított, ám még ha biztosítaná is a jövő generáció szükségleteinek kielégítését, akkor is fennállna annak a veszélye, hogy általa fenntarthatatlanná válna a demokrácia, legyen szó annak akár procedurális, akár szubsztantív értelmezéséről. A későbbiekben érdemes lenne a kutatást tovább folytatva megvizsgálni a gyermekek lehetséges véleményvezéri szerepe mellett a családi választójog alapjogi és választási alapvető aspektusait, valamint azt, hogy a családi választójogon kívül milyen egyéb lehetőségek kínálóznak a jövő generációk érdekeinek politikai döntéshozatalba való hatékonyabb becsatornázására.

Kulcsszavak: választójog, család, fenntarthatóság, fenntartható demokrácia, fenntartható fejlődés

M. BALÁZS ÁGNES

PhD-hallgató,

Nemzeti Köszolgálati Egyetem,

Közigazgatási-tudományi Doktori Iskola,

balazsagnes91@gmail.com

